

הלכות בין המיצרים

באדיבות מכתב
למען דעת
הרב דוד כרמלי
שליט"א

התיקון, ואין בזה משום ביטול תורה.

נשים - טוב שתאמרנה תיקון חצות ותצטרענה ותבכינה על חורבן בית מקדשנו, שעדיין לא נבנה באשמתנו אנו (הליכ"ע ח"א עמוד מח).

כתב היעב"ץ (בסיומו, הלכות חשעה באב): "אלפלא לא היה אלא עוון זה בדין, שאין מתאבלים על ירושלים כראוי, די לעוון זה להאריך גלותנו. והיא בעיני הסיבה קרובה היותר גלויה, עוצמה וחזקה לכל ההשפעות המפולגות הגדולות, הנוראות, הפכהילות הרעיונים אשר פצאונן בגלות בכל פקומות בדורנו... לפי שיצא האבל הזה מליבנו... שכתנו את ירושלים ולא עלתה על לבנו, ועל כן כפת מלב נשכחנו" וכו' ע"ש (פלאו עיתים לבינה).

אמירתו ביום: זמנו מחצות היום עד שקיעת החמה.

כתב בשער הכוונות (דף פט ע"ג): ראוי לכל בעל נפש לחלוץ נעלו ולישב על הארץ לומר תיקון רחל בכל ג' השבועות אחרי חצות היום (12:46), לקונו ולהתאבל ולבכות בכייה של ממש על חורבן בית המקדש. **"ודבר זה עושה תועלת גדולה בנפש האדם"**, כיוון שמחצות היום מתעוררים הדינים, ומסיבה זו בית המקדש נשרף אחר חצות היום. מלבד ערב ראש חודש אב וראש חודש, ערב שבת (אול"צ) ויום תשעה באב, שכבר התאבלו בקינות, וכן בעלי ברית, בעלי פדיון וחתן לא יאמרו, כיוון שיום טוב שלהם הוא (עמוד קסט).

ואמירת תיקון חצות הלילה אין צריך להזכירה, שאפילו בשאר הלילות צריך להתאבל על החורבן, וכל שכן בימי בין המיצרים שצריך להוסיף בכייה, ועל זה נאמר: **"שִׁמְחוּ אֵת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אֲהֲבֶיהָ שִׂישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ"**.

החייבים והפטורים מתענית י"ז בתמוז

א. הכול חייבים להתענות:

גברים מגיל שלוש עשרה ונשים מגיל שנים עשרה. **מלמדי תינוקות, פקידים, פועלים, שכירים** ואפילו **תלמידי חכם** שתורתו אומנותו (עמודים מג, מו).

בעלי ברית מוהל, סנדק, אבי הבן **בברית / פדיון הבן**, וכן חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה לבני עדות המזרח - **חייבים** להתענות כל הצום ואסור להם לפרוש מהציבור מלבד בתענית דחוויה ובתענית אסתר, שפטורים (עמודים מו-נז).

שתיית הכוס בברית - יכוון בברכתו להוציא את היולדת או ילד מגיל חינוך וייתן להם לשותות.

אפרו חז"ל: כל המצער עצמו עם הציבור זוכה ורואה בנחמת הציבור, שנאמר: **"שִׁפְחוּ אֵת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אֲהֲבֶיהָ, שִׂישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ"** (ישעיהו סו).

ב. זקן תשוש כח שהרופא אומר שהתענית תזיק לו, רשאי לאכול בתעניתו אלו שהן מדרבנן אף שאין חשש סכנה ואין צריך לעשות התרה (עמוד סה).

ג. קטנים: פחות מגיל מצוות אינם מתענים אפילו תענית שעות, ומכל מקום יש למונע מהם ממתקים ותפנוקים (עמודים סה-סז).

ד. הפטורים אוכלים כרגיל ואינם צריכים לאכול פחות מכשיעור בשונה מיום הכיפורים (עמוד סז), ומכל מקום לא יענוו עצמם בכשר ובין, רק כפי מה שצריכים (מ"ב תקמט סק"ה).

וכתב הרמ"א וכן הוא בחזו"ע, שאף בזמננו צריך להיזהר בימים אלו לא להכות התלמידים וכן לא ללכת יחידי **מחוץ לעיר במקום שאין אנשים מצויים בו וכן אין בנינים עם מזוזה** ולא בין חמה לצל מתחילת שעה רביעית עד סוף שעה תשיעית, והיינו בין השעות 8:20 עד 15:20 (חזו"ע ארבע תעניות עמוד קכו).

תוספות בתפילה

בתפילת שמונה עשרה בשחרית ובמנחה:

המתענים מוסיפים לומר "עננו".

יחיד אומרו בברכת "שומע תפילה". אם שכח אינו חוזר, ונכון שיאמרו בסיום תפילתו אחר "אלוקי נצור" (עמוד עא).

שליח ציבור אומרו בחזרה לפני ברכת "רפאנו".

הטעם שנקבע לאמרו שם, שסמכו על מה שנאמר בתהילים: **"יְהִי לְצִוּן אֲמִירֵי פִי וְיִהְיֶה לִבִּי לְפִנֵּי ה' צָרִי וְגָאֲלִי, וְאַחֲרָיו נֶאֱמַר: 'יַעֲרֶה ה' בַּיּוֹם צָרָה, וְכִן הִיא הַחֲתִיבָה ב'עננו': 'בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַעֲוֹנָה לַעֲמִי בַעַת צָרָה"**.

שכח והתחיל "רפאנו", חוזר ואמרו ומתחיל שוב "רפאנו".

אמר "ברוך אתה ה'", יאמרנו ב"שומע תפילה" כמו היחיד. שכח - אינו חוזר.

סליחות:

לאחר התחונן אומרים: "וארץ שפל רומי" וכו'.

כשיש בעלי ברית / חתן אף שביום רגיל אין אומרים תחנון כלל, בצום:

הציבור אומרים: "אנא" ו"ג מידות מדלגים" לדוד אליך", ואחר כך אומרים: "וארץ שפל רומי", אנשי אמונה אבדו", "תמנהנו מרעות" וכו' עד "חדש ימינו כקדם" ומדלגים "והוא רחום".

בעלי הברית / החתן אינם אומרים סליחות ותחנונים כלל בין בשחרית בין במנחה וחייבים בקריאת התורה (עמוד קיח בהערה).

בבית האבל ב"מ, שאין אומרים וידוי בכל השבעה, מכל מקום סליחות של התענית יאמרו (תורת המועדים עמוד צג).

בתפילת מנחה:

כשיש לפחות שישה מתענים, מוציאים ספר תורה כבכל צום (עמוד ס). שלושה מתענים עולים לתורה בפרשת "ויחל", ואין אומרים קדיש בסוף הקריאה.

הקורא בתורה צריך גם הוא להיות בתענית. אם אין כזה, יקרא אף אינו מתענה, שלא תבטל הקריאה בתורה (עמוד קז).

ספרדי המתפלל עם בני אשכנז שמנהגם שהעולה השלישי קורא הפטרה בברכות, אם כיבדו אותו לעליית "שלישי" יעלה ויקרא הפטרה בברכות (עמוד קד).

כשמתפללים מנחה סמוך לשקיעת החמה ויש בבית הכנסת שישה מתענים והכוהנים בכללם, נושאים **כפיהם** בחזרה (עמוד צח).

תיקון חצות

מעלתו: יותר מתפילה בהגן החמה או אמירת סליחות בחודש אלול.

תלמידי חכמים שתורתם אומנותם יאמרו את

סיפור אחד פמגידי הדור, שבבחרונו שהה בחוף באשדוד ותיכף לשקיעה אץ למצוא מינין למנחה. בבית הכנסת הראשון שפצא התפלל רבי מאיר אביחצירא זצוק"ל. כיוון שהיה לבוש כיאות לים ניסה להסתיר עצמו, אך "לפאלו לאחר התפילה קרא לו רבי מאיר ואמר לו: 'נו?'... הבחור ניסה להסביר לו שהיה בים... אך רבי מאיר שאל: 'למה אתה פתחה? להיכנס אחרון?' והסביר: 'ידוע ש'תפלה' ראשי תיבות: זמן תשובה מפשפש ובא. ואם כן, ראוי לאדם כבר מראש חודש תמוז - כשעדיין אין תור' למעלה - להיכנס ראשון, לפשפש בפעשיו ולחזור בתשובה. אם יפתין עד חודש אלול, שבו כולם דוחקים לחזור בתשובה, התור יהיה ארוך..."

במה הדברים אמורים?

הסבא מקלם היה אומר: **"לעשות תשובה בלי ללמוד מוסר זו אינה תשובה"**. הרי דרך אדם להתחרט על מעשיו ולהחליט להשתנות, אבל בפועל הוא יכול למצוא את עצמו במשך שנים מתחרט ומחליט להשתנות, והשינוי אינו תופס הרבה זמן. זה לא נקרא תשובה. למה? כי "תשובה" פירושה שהאדם מכיר את חולשותיו, תופס דבר פסיוס, מכין תוכנית עבודה ואומר לקב"ה: זה לא יקרה שוב, כי הכנתי תוכנית! השתנית! כאן הקב"ה רואה תשובה אמיתית, ישמע חכם ויוסף לקח (שיחותיו של הגר"ש פינקוס זצ"ל).

תענית י"ז בתמוז

שלושת השבועות שמי"ז בתמוז ועד תשעה באב נקראים "ימי בין המיצרים" על שם הפסוק באיכה: **"כָּל רִדְפֶיהָ הִשְׁיִנֶה בֵין הַמִּצְרִים"**, מפני הדברים הקשים שאירעו בהם. בימים אלו נכנסו האויבים לירושלים עיר הקודש ופרעו פרעות בישראל, עד שבז' באב נכנסו לבית המקדש להרוס ולהשחית בו, ובט' באב העלו את בית המקדש באש. ולכן נהגו בהם ישראל כמה מנהגי צער ואבלות (עמוד קכה).

חמישה דברים אירעו לאבותינו בי"ז בתמוז:

- בט"ז בתמוז בשנת ב' אלפים תמ"ט היה חטא העגל, ובי"ז בו שוברו הלוחות.
- בוטל קורבן התמיד.
- בשנת ג' אלפים תתכ"ט, בזמן בית המקדש השני, הובקעה חומת העיר. [ולפי הירושלמי (בתענית פ"ד ה"ה) אף בזמן בית המקדש הראשון בשנת ג' אלפים של"ט].
- שרף אפוסטמוס הרשע את התורה בפרהסיא במעברות לוד (בדרך המעבר מלוד לירושלים).
- הועמד צלם בהיכל.

מפני צרות אלו כל ישראל מתענים כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה, ויהיה זה לזיכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו את אותן הצרות. ובזיכרון דברים אלו נשוב להטיב, כמ"ש: **"וְהִתְדוּ אֶת עֵינֵם וְאֶת עֹן אֲבֹתֵם"**.

ולכן חייב כל איש לשום אל ליבו באותם הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהם, כי אין התענית עיקר, וכמ"ש באנשי נינווה: **"וַיֵּרָא הָאֱלֹקִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם"**, ואמרו חז"ל: לא נאמר "וירא האלוקים את שקם ואת תעניתם" אלא "את מעשיהם", ואין התענית אלא הכנה לתשובה (מ"ב תקמט סק"א).

אכילה / טעימה

א. זמן התענית:

מעלות השחר עד צאת הכוכבים (ראה זמנים בעמוד 2).

בליל התענית מותר לאכול יותר מכפי הרגלו בפרט מי שהתענית קשה לו.

ב. אכילה ושתייה קודם עלות השחר:

הנעור כל הלילה מותר לאכול ולשתות. הוזהר הקדוש מחמיר מאוד באכילה בלילה אחר שישן, והמחמיר כדעתו קדוש ייאמר לו (עמוד 2).

אף שכל השנה אסור לאכול סעודת קבע מחצי שעה לפני עלות השחר, כשאוכל לפני הצום מותר לאכול אף סעודת קבע כלומר פת, ולא חיישין שמא יימשך באכילתו, כיוון שכל אכילתו עתה היא לפני התענית מעלות השחר, וניזכר הוא (ילקו"ד תענית עמוד לד בהערה משר"ת בצל החוכמה).

אם היה ישן שנת קבע והסיח דעתו מאכילה ושתייה - אסור.

מהי שנת קבע? שישן על מיטה.

ישן על שולחן או על סטנדר: מ"ב: אינה נחשבת שנת קבע (קעח סק"ז). חזו"ע: נחשבת שנת קבע (עמוד יב).

תנאי נצרך לשנת קבע, ולכן:

אם התנה לפני השינה שבדעתו לקום לאכול ולשתות קודם עלות השחר, רשאי לאכול ולשתות עד זמן עלות השחר, ואין צריך להפסיק חצי שעה קודם לכן כיוון שכל מה שאוכל הוא קודם עלות השחר.

מתננמם - חוזר ואוכל אף אם לא התנה (עמוד יב).

אם ישן בתחילת הלילה כמה שעות ולא אכל, מותר לו לאכול כשיקום, דמסתמא לא קיבל עליו את התענית (עמוד יב).

שכח להתנות וישן, וקודם עלות השחר התעורר ומרגיש צימאון, המקל לשתות יש לו על מי שיסמוך בפרט אם רגיל לשתות בכל לילה (עמוד יא).

ג. פה / שיניים:

הנוהג לרחוץ פיו כל יום בשחרית:

פחות מרביעית ופולט - מותר. מלבד בתשעה באב וביום הכיפורים, שאסור.

ביותר מרביעית אין ראוי לעשות כן (עמוד יז).

אם רגיל בצחצוח במשחה ובמברשת מותר, ויכופף ראשו שלא יבלע (כה).

רוק שבפה אין עליו תורת משקים, ולכן מותר לגרום לריבוי רוק בפה כגון על ידי נתינת מטבע בתוך פיו או גירוי הלשון בחניכיים הקדמיות התחתונות (עצה לש"ץ ללחוח הפה בימים נוראים).

ד. טעימה:

טעימה מתבשיל כדי לבדוק אם חסר מלח וכדומה מותרת, ובלבד שיפלוט. טעימה זו אינה בכלל האיסור, מלבד בתשעה באב. לדעת הרמ"א אין לטעום בתענית ציבור (עמוד יז).

טעה שכח מהתענית ובירך, יטעם מעט כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. ודע! שבאכילה פחות מכזית לא איבד את התענית.

טעה ואכל שיעור ככותבת / כזית ימשיך להתענות (עמוד כב).

מסטיק בציפוי מתוק אסור ללעוס בתענית (עמוד ט).

ה. רחיצת הגוף:

בכל ד' הצומות מלבד תשעה באב רחיצה מותרת אפילו במים חמים, ואין צריך להחמיר בזה (עמוד כא). ואף למחמירים כתב בשער הציון

(תקמט אות ח) שפניו, ידיו ורגליו אף במים חמים מותר, ומיהו ודאי שרחיצה במים קרים מותרת (עמוד כב). כה"ח: בעל נפש יחמיר בזה.

ו. תרופות:

גלולה בלי מים לכאב ראש, כל שהחך אינו נהנה ממנה מותר.

גלולה מתוקה לבליעה, יעטוף אותה בקפסולה ויבלע.

כל דיני מעוברת, יולדת ומניקה

כל הפטורות מתענית י"ז בתמוז לקמן, מותר להן לאכול מיד בבוקר ואינן צריכות להתענות כלום, אף אם אין להן צער מהתענית. והוא הדין בחולה (עמודים יז-יט).

א. אכילה בי"ז בתמוז:

מעוברת (עמודים יז-יט) - משהוכר עוברת (שלושה חודשים), פטורה מהתענית.

אם סובלת ממחשבים ומקאות דינה כמעוברת, אפילו היא בתוך ארבעים יום להריונה, ופטורה.

מעוברת שהן מבנות אשכנז, יש להקל להן שלא להתענות. הגם שהרמ"א כתב שהמנהג להחמיר ורק המצטערת הרבה אינה חייבת להתענות, בזמן הזה שירדה חולשה לעולם יש להקל. אלא שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא רק כדי קיום הוולד (עמוד יח).

יולדת או מפלת אף לבנות אשכנז - כל שלושים יום ללידתה פטורה מהתענית, ואפילו בתשעה באב (עמודים סח-ע).

מניקה - מניקה בפועל פטורה מלהתענות ואינה רשאית להחמיר על עצמה, ודין זה אפילו כשאין לה צער מהתענית (עמודים יז-יח).

הפסיקה להניק בתוך 24 חודש מלידתה, נחלקו האחרונים אם עדיין דין מניקת עליה כל 24 חודש.

ולכן:

אם היא בריאה ויכולה להתענות - תתענה.

אם היא מרגישה חולשה ויש לה צער - די לה בתענית שעות כפי יכולתה (עמודים סב-סד).

אם התינוק חלש או אינו מרגיש טוב, והרופא אומר שאם תצום יופסק החלב לגמרי או ישתנה והדבר יזיק לתינוק, מותר לה לאכול אפילו בתשעה באב בשביל התינוק (עמוד סד).

ב. אכילת בשר מראש חודש:

מעוברת הסובלת מחולשה ויולדת בתוך שלושים ללידתה מותרות בבשר (עמוד צג).

מניקת - אם התינוק יושפע אם לא תאכל בשר, מותר לה אף בשר בהמה. ועוד, שסתם מניקת חולה היא (כתובות סה; עמוד קעד, מ"ב ס"ק סד).

שלושת השבועות

הימים שבין י"ז בתמוז לתשעה באב נקראים "ימי בין המיצרים".

טוב ונכון למעט בהם בשחוק ובתענוג, כי כל העולמות מצטערים על חורבן הבית ובכל דור נוסף עוד צער. וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כאילו נחרב בימיו.

וכבר אמרה השכינה לבעל השולחן ערוך: "זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר, חובקת אשפתות וכו', ואילו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב ריבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו, לא הייתה נכנסת שמחה בלבבכם ולא שחוק בפיהם, בזוכרם כי בסיבתכם אני מושלכת בעפר" (ילקו"ד תענית עמוד קצב בשם הש"ח).

ולכן נוהגים בהם כמה מנהגי אבלות וצער, כד להלן:

ברכת "שהחיינו": כיוון שהוא זמן פורענות ועת צרה לישראל, לא ראוי לברך "שהחיינו".

פרי או בגד חדש, נוהגים להיזהר ולהימנע עד ליל י"א באב דבימים אלו אין אומרים ברכת "שהחיינו". בשבתות שבינתיים מותר.

פרי שלא יזדמן אחר כך ואי אפשר לשומרו במקרה, יברך עליו (אול"צ רלז).

מראש חודש אב נכון שלא ללבוש בגד חדש אף בשבת (עמודים קכט, קלז).

ברית או פדיון הבן, כיוון שהם מצווה בזמנה מברכים "שהחיינו", ויכול אבי הבן לפטור בברכתו על פרי חדש, אך לאחרים אין הדבר מועיל (קלה).

קטן מותר בפרי חדש ויכול לברך "שהחיינו" (קלז).

יימנע מלאכול פרי חדש בלי לברך עליו "שהחיינו" (עמוד קלז). אול"צ: (עמוד רלז): יאכל.

מעוברת המתאוה לפרי חדש או חולה לרפואתו, מותרים לברך (קלה).

טעה וברך ברכת הנהנין על פרי חדש, יברך "שהחיינו" ויאכל (קלה).

ריקודים ומחולות אפילו בלי נגינה אסורים. משירה בפה יימנע מראש חודש (אול"צ רלה).

שירים ומוזיקה:

שירים ווקאליים מותרים, אך הנשמעים ממש כמו בליווי כלי נגינה - אין להקל לשומעם, שהרי אף על שירה בפה שאינה מביאה לידי שמחה דנו הפוסקים, וכדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו (הליכות מועד עמוד ז).

מוזיקה: מגנן וכדומה יש להימנע. בסעודת מצווה מותר. אול"צ: הסובל מדיכאון, עצבות או חוסר מנוחת נפש, מותר לו לשמוע עד ראש חודש (רלה).

בערב שבת ובמוצאי שבת: אין לשמוע, וכל שיראת ה' נוגעת לליבו יחמיר בזה (ילקו"ד תענית עמוד קצה).

לימוד נגינה: מראש חודש אב אין לנגן (אול"צ עמוד רלה).

קייטנת ילדים שמשמיעים בה מוזיקה וכלי נגינה, ובלעדי זה קשה לנהל את פעולותיה, יש להקל להם (עמוד קנח).

ברית יצחק אינה סעודת מצווה, ובתשעת הימים אסור לשמוע בה מוזיקה ולאכול בשר (עמודים קנא, קנד).

אירוסיין (תנאים) מותר לעשות אפילו בצום תשעה באב, שלא יקדימונו אחר.

נישואין:

מנהג הספרדים להתיר נישואין עד ראש חודש מנחם אב ולא עד בכלל.

מנהג אשכנז לא להתיר נישואין מליל י"ז בתמוז עד אחר תשעה באב.

מותר לאשכנזי להשתתף בנישואי ספרדי אחר י"ז בתמוז.

אסור להשמיע מוזיקה בשבע ברכות אחר י"ז בתמוז של בן אשכנז שנישא קודם י"ז בתמוז (עמוד קנו).

רחיצה בים וטילים: אף שמעיקר הדין אין איסור, מכל מקום יש להיזהר בימים אלו מדברים ומקומות שיש בהם סכנה (ילקו"ד תענית עמוד קצה).